

**VALSTYBĖS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS IR ĮVAIKINIMO TARNYBA PRIE
SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTERIJOS**

**DĖL MIESTŲ (RAJONŲ) SAVIVALDYBIŲ ADMINISTRACIJŲ VAIKO TEISIŲ
APSAUGOS SKYRIŲ VEIKSMŲ SAVARANKIŠKUMO GINANT VAIKO TEISES IR
GERIAUSIUS INTERESUS**

2016 m. gruodžio 21 d. Nr. 6-729

Vilnius

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Tarnyba), atsižvelgdama į Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2014-02-27 pažymoje Nr. (6.1.-2013-282)-PR-37 nurodytą siūlymą teikti savivaldybių administracijų Vaiko teisių apsaugos skyriams (toliau – VTAS) metodinę pagalbą dėl VTAS savarankiškos veiklos vykdymo, operatyviai reaguojant ir sprendžiant vaiko teisių ir geriausių interesų pažeidimų (ypač pasižyminčių tęstinumo pobūdžiu) klausimus, nepriklausomai nuo VTAS bendradarbiavimo su kitomis valstybės institucijomis ir įstaigomis, siekiant užkirsti kelią galimiems vaiko teisių ir geriausių interesų pažeidimams, teikia VTAS metodinę pagalbą.

Viešąjį interesą ginantys subjektai

Nepilnamečiai yra labiausiai pažeidžiama socialinė žmonių grupė, negalinti savarankiškai ginti savo pažeistų subjektinių teisių teisme.¹ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos (toliau – Konvencija) 4 str. įtvirtintas įpareigojimas Konvencijos dalyvėms imtis visų reikiamų teisinių, administracinių ir kitų priemonių Konvencijoje pripažintoms ekonominėms, socialinėms ir kultūrinėms teisėms įgyvendinti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – ir LAT) yra pabrėžęs, kad vaikų teisių apsauga pripažintina viešuoju interesu². Kreipimasis į teismą su pareiškimu viešajam interesui apginti yra dispozityvumo principo (dispozityvumo principas yra vienas iš teismo proceso principų, reiškiantis, jog šalys ir kiti proceso dalyviai turi teisę laisvai disponuoti jiems priklausančiomis procesinėmis teisėmis) išimtis, todėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 49 str. numato, kad tik įstatymų nustatytais atvejais valstybės ir savivaldybių institucijos bei kiti asmenys gali pareikšti ieškinį dėl viešojo intereso gynimo. Minėti subjektai veikia tam tikroje, konkrečioje visuomeninių santykių srityje ir atstovauja bei gina konkrečios visuomenės grupės interesus. Tokiu subjektu pripažįstamas ir VTAS. Viena iš VTAS funkcijų yra atstovauti įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka vaiko teisėms ir geriausiems interesams Lietuvos

¹ Išskyrus nepilnamečius, įstatymų nustatyta tvarka sudariusius santuoką ar teismo pripažintus visiškai veiksniais (emancipuotais) (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 38 str. 1 d.).

² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010-11-09 nutartis c. b. Nr. 3K-3-445/2010.

Respublikos teismuose. VTAS numatytas platus funkcijų sąrašas (Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. nutarimu Nr. 1983 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gruodžio 2 d. nutarimo Nr. 1593 redakcija) (toliau – Nuostatai) 7.11–7.11.15 p.)). VTAS, atstovaudamas vaiko teisėms ir geriausiems interesams, teikia teismui prašymus, pareiškimus, pareiškia ieškinius.

Kita specializuota institucija, ginanti viešąjį interesą – prokuratūra. Prokuroro teisę, o taip pat ir pareigą ginti viešąjį interesą numato Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 str. bei Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 19 str. 1 d., kuriuose įtvirtinta, kad „prokurorai, gina viešąjį interesą, kai nustato teisės akto pažeidimą, kuriuo pažeidžiamos asmens, visuomenės, valstybės teisės ir teisėti interesai, ir toks pažeidimas laikytinas viešojo intereso pažeidimu, o valstybės ar savivaldybių institucijos, kurių veiklos srityse buvo padarytas teisės aktų pažeidimas, nesiėmė priemonių jam pašalinti, arba kai tokios kompetentingos institucijos nėra.“ Paminėtina, kad tiek valstybės institucijos, tiek privatūs subjektai, neturintys įstatyme numatytos teisės kreiptis į teismą ginant viešąjį interesą, gali kreiptis į prokurorą (pagrindinę viešojo intereso gynimo instituciją), kad šis inicijuotų teismo procesą dėl viešojo intereso gynimo. CPK 49 str. 1 d. numato prokuroro teisę pareikšti ieškinį, siekiant apginti viešąjį interesą, o minėtos CPK nuostatos 2 d. taip pat įtvirtinta, jog įstatymų numatytais atvejais valstybės ir savivaldybių institucijos ir kiti asmenys, gali savarankiškai pareikšti ieškinį ar pareiškimą viešajam interesui ginti. Viešasis interesas šeimos bylose reikalauja VTAS, o tam tikrais išimtiniais atvejais ir prokuroro, dalyvavimo. Tokiu būdu yra siekiama pagrindinio tikslo, kurio įgyvendinimu suinteresuota visuomenė ir valstybė – apsaugoti vaiko teises ir geriausius interesus. Atkreiptinas dėmesys, kad jei institucijos turi įgaliojimus ginti viešąjį interesą įstatymų numatytais atvejais, teismui visada paliekama galimybė vertinti, ar tikrai besikreipianti institucija siekia apginti viešąjį interesą, ar ji turi tokią teisę, ar tikrai konkrečioje situacijoje yra viešasis interesas ir būtinybė jį ginti.

VTAS pareiga ginti viešąjį interesą

VTAS yra pagrindinė institucija, privalanti reaguoti ir imtis teisinių priemonių, nustačius, kad yra pažeidžiamos vaiko teisės. VTAS, turėdamas duomenų apie konkrečioje šeimoje galimai pažeidžiamas vaiko teises (pavyzdžiui, vaiko mokyklos nelankymą, netinkamą elgesį mokykloje, vaiko apleistumą, nesirūpinimą vaiko sveikata, tėvų elgesio poveikį vaiko psichologinei, emocinei sveikatai ir kt.), turėtų veikti operatyviai bei laiku imtis priemonių pagal teisės aktais VTAS suteiktą kompetenciją: spręsti klausimus dėl vaiko padėties išsiaiškinimo, atitinkamos pagalbos vaikui ir šeimai organizavimo, tėvų administracinės, civilinės atsakomybės taikymo už vaiko teisių ir geriausių interesų pažeidimą ir kt. Kartu paminėtina, kad VTAS, kaip institucija, kurios vienas iš svarbiausių uždavinių – savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų teisių apsauga, nustatęs, kad yra pažeidžiamos vaiko teisės ir geriausi interesai, esant poreikiui, turėtų tiesiogiai kreiptis į teismą,

siekdamas apginti pažeistus vaiko interesus. Atsižvelgiant į tai, kad kai kuriuose VTAS dirba valstybės tarnautojai, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą³, Tarnybos nuomone, minėti VTAS turi visas galimybes laiku ir kokybiškai atlikti jiems pavestas funkcijas, kreipdamiesi į teismą su ieškiniu dėl vaiko interesų gynimo. Paminėtina, jog vadovaujantis Nuostatų 21.5 ir 21.6 punktais, VTAS vedėjas pasirašo skyriaus raštus valstybės, savivaldybių institucijoms ir įstaigoms ir atsakymus į skyriaus gautus asmenų prašymus ir skundus; veikia skyriaus vardu, atstovauja jam valstybės ir savivaldybių institucijose ir įstaigose, nevyriausybinėse organizacijose, teismuose ir kitose teisėsaugos institucijose, todėl, jei VTAS nedirba teisinį išsilavinimą turintys specialistai, VTAS vedėjas yra tinkamai įgaliotas asmuo reikšti teisme reikalavimus viešajam interesui ginti. Paminėtina, jog VTAS vedėjas tokiu atveju gina viešąjį interesą, o ne atstovauja juridinį asmenį, todėl CPK 56 straipsnyje nustatytos normos dėl reikalavimo turėti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, tokiais atvejais netaikytinos.⁴

Tarnybos nuomone, pareigos kreiptis į teismą, ginant vaiko interesus, perkėlimas prokuratūrai galimas tik išimtiniais atvejais, pavyzdžiui, kai VTAS dėl objektyvių priežasčių negali kreiptis į teismą su procesiniu dokumentu vaiko interesais (VTAS negali gauti visos medžiagos apie padėtį šeimoje ir kt.) arba, kai prokuratūroje gauti asmenų skundai dėl VTAS priskirtų funkcijų nevykdymo ar netinkamo jų vykdymo⁵. Nesant objektyvių priežasčių, dėl kurių VTAS negali kreiptis į teismą, pareigos kreiptis į teismą, ginant viešąjį interesą, perkėlimas alternatyviam subjektui laikytinas nepateisinamu. Manytina, kad VTAS betarpiškai bendraujant su ginčo šalimi (šalimis), dėl kurios (kurių) galimai netinkamai įgyvendinamos tėvo (motinos) valdžios reiškiami ieškiniai, pareiškimai ar prašymai teismams, bei patiems renkant visą bylai reikšmingą informaciją, minėti procesiniai dokumentai teismams galėtų būti pateikiami žymiai operatyviau, nei šią informaciją perduodant prokuratūrai, kuri, gavusi minėtus duomenis, turėtų juos išnagrinėti, įvertinti ir tik tai atlikusi spręsti klausimą dėl kreipimosi į teismą.

Vaiko geriausių interesų užtikrinimo iniciavimas, organizuojant vaiko paėmimą iš jam nesaugios aplinkos

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš savo nutarčių yra pažymėjęs, kad valstybė į privatų šeimos gyvenimą gali ir turi įsikišti dviem atvejais: teikdama tėvams paramą, reikalingą tinkamam vaikų auklėjimui ir priežiūrai, ir imdamasi visų reikiamų teisinių, administracinių, socialinių ir švietimo priemonių, siekdama apsaugoti vaiką nuo priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo

³ Įgyvendinant 2012 m. kovo 9 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymą Nr. A1-131 „Dėl valstybinėms funkcijoms atlikti skirtų lėšų apskaičiavimo metodikos“, VTAS 2013 m. įsteigtos 43 naujos valstybės tarnautojų pareigybės, numatant aukštesnes pareigybių kategorijas, kurioms nustatytas reikalavimas turėti teisinį, socialinio darbo, socialinės pedagogikos ar psichologinį išsilavinimą.

⁴ Analogiškos pozicijos laikosi Vilniaus apygardos teismas, aiškindamas CPK 56 straipsnio nuostatas (Vilniaus apygardos teismo 2012-11-27 nutartis a. b. Nr. 2S-1968-640/2012).

⁵ 2011-01-27 Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos bendradarbiavimo susitarimo Nr. 17.3-40/D4-45/11-1 3.6 punktas.

elgesio, kuriuos vaikas gali patirti iš tėvų ar kitų jį globojančių asmenų.⁶ Toje pačioje nutartyje kasacinis teismas pažymėjo, jog atsakomybės už vaiko teisių apsaugą pasidalijimas tarp tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų ir valstybės, visų pirma, turi būti įgyvendinamas per valstybės teikiamą pagalbą tėvams, kad šie deramai atliktų savo pareigas. Vaiko teisių apsauga besirūpinančios institucijos turėtų aktyviai siekti padėti šeimai pašalinti priežastis, dėl kurių šeimoje neužtikrinamos vaiko teisės ir geriausi interesai. Teigiamas rezultatas galimas tik tada, kuomet darbas su šeima yra nuoseklus, nuolatinis ir vykstantis planingai. Planuodama ir teikdama paslaugas šeimai, valstybė turi garantuoti vaikui teisę visų pirma augti savo šeimoje, o vaiko paėmimas iš šeimos turėtų būti taikomas tik išnaudojus visas pagalbos šeimai priemones ir socialiniam darbui nedavus teigiamų rezultatų. Tuo atveju, jei valstybė išnaudojo visas teises, administracines ir socialines priemones, teikdama pagalbą vaiko atstovams pagal įstatymą, kad šie galėtų tinkamai įgyvendinti vaiko teises, tačiau atstovai pagal įstatymą minėtos pagalbos arba atsisakė, arba ją priėmė ribotai (pavyzdžiui, maisto produktais, kitais kasdienai reikalingais ištekliais, tačiau atsisakydami spręsti esminę, pavyzdžiui, piktnaudžiavimo alkoholiu, psichotropinėmis medžiagomis ir gydymosi nuo to problemą, gauti su vaiko priežiūra susijusią psichologinę/psichiatrinę pagalbą ir kt.) ir situacija šeimoje nesikeičia, VTAS turėtų spręsti klausimą dėl vaiko paėmimo iš jam nesaugios aplinkos.

Tarnybos nuomone, delsimas inicijuoti vaiko paėmimą iš šeimos, kai turima duomenų apie besitęsiančius vaiko teisių pažeidimus šeimoje, galėtų būti vertinamas kaip šeimos problemų sprendimo atidėjimas bei pasyvus požiūris į galimus vaiko teisių pažeidimus. Pažymėtina, jog VTAS reikiamų veiksmų nesiėmimas laiku gali tapti priežastimi, lemiančia žalos vaikui atsiradimą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš nutarčių yra išaiškinęs, kad netgi tuo atveju, jei pats vaikas išreiškia valią gyventi šeimoje, tačiau VTAS ir socialiniam darbuotojui akivaizdu, kad tol, kol vaiko atstovai pagal įstatymą neigs piktnaudžiavimo alkoholiu problemą, vaiko interesai tėvų namuose bus pažeidžiami, vaikas turėtų būti paimamas iš jam nesaugios aplinkos.⁷ Tarnybos nuomone, vaiko paėmimas iš šeimos, turėtų būti taikomas ne tik kaip pasekmė, bet ir kaip priemonė, galinti padėti vaiką apsaugoti nuo galimos žalos atsiradimo ateityje, nelaukiant, kol ši jam bus padaryta. Riba tarp toleruotino ir netoleruotino vaiko poreikių netenkinimo yra labai siaura, todėl vaiko teisių apsaugos srityje veikiančios institucijos turi veikti koordinuotai ir planuotai, turėti aišką poziciją, kokiais atvejais vaikas turi būti paimamas iš šeimos⁸. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) laikosi pozicijos, jog įtarimai dėl vaiko teisių pažeidimų šeimoje, nors tuo metu ir nėra paremti tvirtais įrodymais, ir netgi vėliau visiškai nepasitvirtina, yra pakankama priežastis iš karto nustatyti laikinąją globą, siekiant išvengti galimų vaiko teisių ir geriausių interesų pažeidimo tęstinumo.⁹ Atkreiptinas

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-03-14 nutartis c. b. Nr. 3K-3-92/2014.

⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015-05-14 nutartis c. b. Nr. 3K-3-310-915/2015.

⁸ Ibid.

⁹ B. B. prieš Vokietiją, bylos Nr. 18734/09 ir 9424/11.

dėmesys, kad VTAS kiekvienu konkrečiu atveju turėtų vertinti ne tik atstovų pagal įstatymą nuomonę dėl galimybės pasirūpinti vaiku, tačiau ir faktines aplinkybes, kaip iki šiol pastarieji vykdė savo pareigas, įgyvendino tėvų valdžią, koks buvo tėvų požiūris į vaiko auklėjimą, jo priežiūrą ir kt. Pabrėžtina, jog tėvų valdžia, visų pirma, yra pareigos vaikui, o ne teisės į vaiką, todėl tėvams net ir sulaukus pagalbos, tačiau nenorint ja pasinaudoti ir tinkamai nesirūpinant vaikais ar kitais būdais ir kaltu savo elgesiu¹⁰ darant žalą, vaiko palikimas augti su tėvais, nesiekiančiais tinkamai įgyvendinti savo pareigų, yra netoleruotinas.

Praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet vaiko atstovai pagal įstatymą atsisako nuo bet kokio bendradarbiavimo su šeima pagalbą siūlančiomis suteikti institucijomis. Tokiais atvejais, VTAS turėdamas duomenų, jog šeimoje sistemingai šiurkščiai pažeidinėjamos nepilnamečio vaiko teisės ir geriausi interesai (pavyzdžiui, iš ugdymo, sveikatos priežiūros įstaigos periodiškai gaunami pranešimai apie vaiko nepriežiūrą, gaunami kaimynų pranešimai, kad vaikas neišleidžiamas į lauką, pastarajam draudžiama bendrauti su aplinkiniais, namuose girdimi riksmi ir kt.), tačiau dėl vaiko atstovų pagal įstatymą nenoro bendradarbiauti su VTAS specialistais ar socialiniais darbuotojais, atsisakymo bet kokios siūlomos pagalbos apsunkinamas Nuostatuose įtvirtintų funkcijų vykdymas, VTAS, vadovaudamasis prioritetingos vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principu, privalo nedelsdamas imtis reikiamų priemonių savo kompetencijos ribose apsaugoti vaiką nuo besitęsiančių vaiko teisių pažeidimų šeimoje. Tarnybos nuomone, tuo atveju, kada VTAS turi pagrįstų duomenų apie šeimoje galimai šiurkščiai pažeidžiamas vaiko teises ir geriausius interesus, galėtų būti sprendžiamas klausimas dėl kreipimosi į ikiteisminio tyrimo įstaigą, su prašymu įvertinti, ar nepadaryta nusikalstama veika, galimai atitinkanti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 163 str. įtvirtintos piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis, nusikalstamos veikos požymių.

Pažymėtina, kad vaiko atstovų pagal įstatymą nebendradarbiavimas (socialinė atskirtis) negali būti laikomas priežastimi nesiimti reikiamų veiksmų vaiko teisėms ir geriausiems interesams užtikrinti. Tuo atveju, jei vaiko atstovai pagal įstatymą atsisako nuo bet kokio bendradarbiavimo su VTAS, pastarasis, esant galimybei, turėtų surinkti informaciją iš ugdymo, sveikatos priežiūros įstaigų dėl vaiko tėvų valdžios įgyvendinimo, vaiko teisių ir geriausių interesų užtikrinimo. Gavus papildomos informacijos dėl galimų vaiko teisių pažeidimų, tėvų pareigų netinkamo vykdymo, VTAS siūlytina spręsti klausimą dėl pokalbio su vaiku, pastarajam emociškai ir fiziškai kuo saugesnėje aplinkoje. Pokalbis su vaiku itin svarbus, siekiant gauti informacijos apie situaciją šeimoje, išgyvenančioje socialinę atskirtį. Po pokalbio rekomenduotina įvertinti, ar ir kiek vaiko

¹⁰ Pavyzdžiui, tinkamas vaiko poreikių identifikavimas yra viena iš tėvų pareigų, kurios nevykdymas dėl aplaidumo ar abejingumo savo tėviškoms pareigoms laikytina kaltais veiksmais.

nuomonė įtakota suinteresuotų asmenų.¹¹ Turint pakankamai duomenų, jog vaiko atstovai pagal įstatymą negeba tinkamai auginti ir ugdyti vaiko bei savo elgesiu ir kaltais veiksmais daro vaikui žalą, VTAS, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 56 str. 3 d. bei Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2016 metų liepos 14 d. įsakymo Nr. A1-362/V-936/V-646/1V-495 „Dėl bendro darbo su šeimomis tvarkos aprašo patvirtinimo“ (toliau – Įsakymas) 29 p., nedelsdamas turėtų spręsti klausimą dėl vaiko paėmimo iš jam nesaugios aplinkos.¹²

Tuo atveju, jei vaikas paimamas iš šeimos, VTAS, bendradarbiaujant su socialiniu darbuotoju, rekomenduotina stiprinti socialinį darbą su šeima, siūlyti šeimai socialinių problemų sprendimo alternatyvas, kartu su šeima analizuoti situaciją ir kt. Į šeimą vaikas galėtų būti grąžintas tik pasikeitus situacijai, dėl kurios vaikas buvo paimtas iš šeimos. Vaiko atstovai pagal įstatymą, norėdami susigrąžinti vaiką, turėtų bendradarbiauti su institucijomis, dirbančiomis su šeima, įsileisti į namus specialistus, priimti siūlomas psichologines ir kitokio pobūdžio paslaugas, ugdyti buitines tvarkymosi bei tėvystės įgūdžius, esant poreikiui, iš esmės spręsti piktnaudžiavimo alkoholiu problemą (kreiptis į medicinos įstaigas), reguliariai lankyti vaiką, raštu, elektroniniu paštu ar telefonu domėtis vaiko ugdymu, elgesiu, pasiekimais, bendradarbiauti su laikinu vaiko globėju, lankoma ugdymo įstaiga, teikti vaikui materialinį išlaikymą ir kt. Paminėtina ir tai, kad vaiko atstovų pagal įstatymą nuomonė ar ketinimai gali būti tik deklaratyvaus pobūdžio, todėl kiekvienu atveju VTAS turėtų vertinti realius tėvų veiksmus bei pokyčius. Išnaudojus visas įmanomas priemones, tačiau situacijai nesikeičiant bei vaiko atstovams pagal įstatymą nebendradarbiaujant su kompetentingais specialistais bei nekeičiant įpročių, gyvenimo būdo ir (ar) nerodant susidomėjimo vaiku, VTAS turėtų spręsti klausimą dėl kreipimosi į teismą su ieškiniu dėl valdžios tėvams apribojimo bei nuolatinės globos (rūpybos) vaikui nustatymo. Tėvų valdžios apribojimas reiškia esminį vaiko teisės į šeimos ryšius, į jo gyvenimą biologinėje šeimoje suvaržymą, todėl ši priemonė gali būti taikoma tik teismo ir tik tada, kai nustatoma, kad jai taikyti egzistuoja įstatyme nustatytos sąlygos.¹³ Tėvų valdžios ribojimo pagrindai ir sąlygos, nustatyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 3.180 straipsnyje, yra ne kartą aptarti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamoje teisės aiškinimo ir taikymo praktikoje. Nurodytame straipsnyje išvardytų tėvų valdžios ribojimo pagrindų sąrašas yra baigtinis. Kiekvienu atveju, teismas gali priimti sprendimą riboti tėvų valdžią laikinai ar neterminuotai. Pažymėtina, kad tėvų valdžiai apriboti pakanka vien to fakto, kad tėvai nevykdo savo

¹¹ Vaiko nuomonės išsiaiškinimui galima pasitelkti psichologą.

¹² Tuo atveju, jei VTAS patekimas į šeimos gyvenamąsias patalpas yra apsunkintas (neįmanomas) dėl šeimos socialinės atskirties, VTAS turėtų imtis iniciatyvos bei spręsti klausimą dėl kreipimosi į teismą dėl laikinųjų apsaugos priemonių – įpareigojimo atstovams pagal įstatymą perduoti vaikus, taikymo.

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013-02-04 nutartis c. b. Nr. 3K-7-114/2013.

prigimtinės pareigos rūpintis vaikais.¹⁴ Sprendžiant tėvų valdžios apribojimo klausimą, vertintinos aplinkybės, apibūdinančios tėvų pareigų vykdymą aktualiu (sprendimo priėmimo) laikotarpiu, ne pavieniai, bet nuosekliai pasikartojantys veiksmai.¹⁵

Tarnybos nuomone, VTAS tam tikrais atvejais galėtų kreiptis į prokuratūrą su prašymu parengti ieškinį dėl vaiko interesų gynimo. Tokiais atvejais galėtų būti laikoma situacija, kai turima duomenų, kad svarbiausi ar vieninteliai faktai dėl netinkamo tėvų valdžios vykdymo yra ar gali būti užfiksuoti ikiteisminio tyrimo medžiagoje, kurios prokurorai negali pateikti VTAS. Taip pat dėl vaiko tėvo (motinos) pripažinimo neveiksmiu, kai jų artimieji giminaičiai nesikreipia į teismą su minėtu prašymu, o, VTAS nuomone, asmuo negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti ir kitais atvejais, kai VTAS pagal suteiktą kompetenciją negali tokių veiksmų atlikti. Tačiau pabrėžtina, jog tuo atveju, jei VTAS kreipėsi į prokuratūrą, prašydamas ginti viešąjį interesą, turėtų būti užtikrinamas glaudus prokuratūros ir VTAS bendradarbiavimas (pavyzdžiui, prokurorui paprašius, teikiama informacija: ar šeima nėra įrašyta į socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitą; ar šeima nėra žinoma VTAS dėl pasikartojančių konfliktų; ar vaiko tėvams dėl netinkamo tėvų valdžios įgyvendinimo nebuvo taikoma teisinė atsakomybė ir kt.).

Kreipimasis į prokuratūrą, prašant pasinaudoti prokurorams suteikta teise ginti viešąjį interesą, kada VTAS savarankiškai turi galimybę pareikšti ieškinį, negali būti pateisinamas žmogiškųjų ar materialųjų išteklių trūkumu ir (ar) kitomis subjektyviomis aplinkybėmis. VTAS, esant objektyvioms aplinkybėms, kreipusis į prokurorą dėl viešojo intereso gynimo, tačiau prokurorui atsisakius imtis reikiamų veiksmų, šis prokuroro atsisakymas gali būti skundžiamas įstatymo nustatyta tvarka (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 63 str.).

Vaiko teisės žinoti savo kilmę užtikrinimas

Vaiko teisė žinoti savo kilmę yra vienas iš tarptautiniais¹⁶ ir nacionaliniais¹⁷ teisės aktais saugomų ir ginamų vaiko interesų. Tai yra svarbus juridinis faktas, leidžiantis nustatyti už vaiko teisių įgyvendinimą atsakingus asmenis – vaiko tėvus. Vaiko ir tėvų tarpusavio teisės ir pareigos yra grindžiamos vaiko iš tėvų kilmė, kuri patvirtinama nuo vaiko gimimo dienos ir nuo tos dienos sukuria su ja susijusias, įstatymų nustatytas teises ir pareigas (CK 3.137 straipsnis). Siekdamas apsaugoti vaiko interesus bei turėdamas duomenų, jog atitinkamas asmuo pažeidžia vaiko teisę į teisinį saugumą ir apibrėžtumą, nepripažindamas tėvystės, VTAS, vadovaudamasis Nuostatų 7.26 punktu, turėtų konsultuoti vaiko motiną, informuodamas apie galimybę kreiptis į teismą dėl tėvystės nustatymo. Tuo

¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-05-30 nutartis c. b. Nr. 3K-3-236/2008.

¹⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, supra note 6.

¹⁶ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatų kontekste šis interesas ginamas 8 straipsnio (teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą) nuostatos laikymusi, Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 7 straipsnio 1 dalyje tiesiogiai įtvirtinta, kad vaikas nuo gimimo momento turi teisę, kiek tai įmanoma, žinoti savo tėvus ir būti jų globojamas.

¹⁷ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 9 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad vaikas nuo gimimo momento turi teisę į vardą, pavardę, tautybę ir pilietybę, teisę į šeimos bei kitus su jo individualybe susijusius ryšius ir jų išsaugojimą.

atveju, jei vaiko motina dėl objektyvių priežasčių neturi galimybės kreiptis į teismą su ieškiniu dėl tėvystės nustatymo, VTAS, turėdamas duomenų apie galimą vaiko biologinį tėvą ar kitus įrodytinus faktus, turi ne tik teisę, bet ir pareigą, vadovaudamasis CK 3.147 str. 2 d. bei Nuostatų 7.11.3 punktu, kreiptis į teismą su ieškiniu dėl tėvystės nustatymo. VTAS, kuriam žinomos faktinės aplinkybės apie tariamą vaiko tėvą ar yra susiklostę faktiniai vaiko ir tėvo tarpusavio ryšiai, bet tėvystė nenustatyta *de jure*, neveikimas inicijuojant bylą dėl vaiko kilmės iš tėvo nustatymo yra nepateisinamas.

Atkreiptinas dėmesys, kad vaiko kilmės iš tėvų patvirtinimas nesiejamas su vaiko gimimo įrašo padarymo data, taip pat su teismų sprendimų, nustatančių tėvystę (motinystę), įsiteisėjimo data. Vaiko kilmės patvirtinimas siejamas su jo gimimo diena, nuo jos atsiranda su kilme susijusios vaikų ir tėvų tarpusavio teisės ir pareigos. Kai vaiko kilmė iš tėvo (motinos) yra nustatyta ne šiam gimus, o esant vyresniam, tėvų ir vaikų tarpusavio teisės ir pareigos taip pat atsiranda nuo vaiko gimimo dienos, tačiau išlaikymo srityje įstatymo jos ginamos iš dalies, ribojant išlaikymo priteisimo terminą trejais metais iki ieškinio pareiškimo dienos (CK 3.200 straipsnis). Nustačius tėvystę, turėtų būti sprendžiamas ir klausimas dėl kreipimosi į teismą dėl išlaikymo vaikui priteisimo, kadangi nustačius tėvystę tėvui atsiranda teisinė prievolė teikti vaikui išlaikymą¹⁸, įskaitant ir išlaikymo įsiskolinimą už trejus metus iki ieškinio pareiškimo teismui dienos.

Pabrėžtina, jog ieškinio dėl tėvystės nustatymo nepareiškimo pagrindu negali būti laikomas VTAS finansinių lėšų, kad būtų apmokėtas užstatas teismo nagrinėjimo metu medicininės ekspertizės išlaidoms padengti, trūkumas. Esant poreikiui šios išlaidos gali būti išieškomos iš bylą pralaimėjusios šalies, t. y. iš tėvo, kurio tėvystė būtų nustatyta. Tokiu būdu savivaldybės lėšos, panaudotos ekspertizės atlikimui, galėtų būti atlygintos (grąžintos). Jei galimas vaiko tėvas nesutiktų atlikti ekspertizės, esant galimybei, VTAS turėtų teismui pateikti kitus įrodinėtinius faktus, pagrindžiančius galimą konkretaus asmens tėvystę.¹⁹

Vaiko turtinių interesų užtikrinimas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 str. 6 d. įtvirtinta, kad tėvai turi pareigą auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, taip pat iki pilnametystės juos išlaikyti. Pažymėtina, kad vaiko išlaikymo prievolė yra specifinė civilinių prievolių rūšis. Teisinėje literatūroje ji suvokiama kaip šeimos teisinis santykis, kuriame vieni šeimos nariai (tėvai) privalo išlaikyti kitus šeimos narius (vaikus), o pastarieji turi teisę reikalauti išlaikymo. Jeigu tėvai ar vienas iš jų prievolės nevykdo, atsiranda vaiko teisė į pažeistos teisės teisminį gynimą. Tokiu atveju, teismas išlaikymą priteisia pagal vieno iš tėvų ar vaiko globėjo (rūpintojo) arba VTAS ieškinį (CK 3.194 str. 1 d.).

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009-07-10 nutartis c. b. Nr. 3K-3-239/2009.

¹⁹ Pavyzdžiui, bendras vaiko motinos ir spėjamo tėvo gyvenimas, bendras vaiko auklėjimas, išlaikymas, tėvystės fakto pripažinimas, nesant *de jure* pripažinimo. Institucija itin aktyviai turėtų veikti, socialinės rizikos šeimų atvejais, nes tokios šeimos stebimos socialinių darbuotojų, kuriems neretai žinomi tarp šeimos narių susiklostę tarpusavio santykiai. Tokioms šeimoms teikiamos socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo paslaugos turėtų būti suprantamos plačiąja prasme, t. y. apimant asmenų raginimą nustatyti tėvystę, jų konsultavimą.

Pažymėtina, kad išlaikymo prievolė yra individuali, asmeninė, todėl tokią prievolę turintis subjektas neturi teisės atleisti asmeninę išlaikymo prievolę turintį kitą subjektą nuo jos vykdymo, t. y. motina ar tėvas negali atsisakyti išlaikymo vaikui, kadangi vaiko pripažinimas savarankišku teisės subjektu nulemia tai, kad jis gali ir turi būti laikomas savarankiška vaiko išlaikymo prievolės šalimi – kreditoriumi. Užtikrindamas vaiko turtinių teisių apsaugą, įstatymų leidėjas Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje įtvirtino tėvų ir vaikų turto atskyrimo modelį (CK 3.161 straipsnio 4 dalis). Šio modelio taikymas lemia tam tikras pareigas vaikų tėvams. Tėvai, įgyvendindami pareigą užtikrinti vaiko turtinius interesus, privalo elgtis apdairiai ir atsakingai, veikti išimtinai vaiko interesais. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, VTAS, turėdamas duomenų, jog vienas iš vaiko atstovų pagal įstatymą (su kuriuo gyvena vaikas) yra atsisakęs ar ketina atsisakyti vaikui teikiamo išlaikymo iš skyrium gyvenančio tėvo (motinos), taip pažeisdamas vaiko interesus, turėtų išaiškinti pastarajam, kad toks atsisakymas laikytinas neatitinkančiu vaiko teisių ir interesų bei yra negaliojantis (CK 3.159 str. 1 d.). Tam iš tėvų, su kuriuo gyvena vaikas, kartu turėtų būti išaiškinama pareiga kreiptis į teismą dėl išlaikymo vaikui priteisimo.

Tuo atveju, jei VTAS turi duomenų apie vieno iš vaiko atstovų pagal įstatymą pareigos teikti vaikui išlaikymą nevykdymą, nors ši pareiga jam nustatyta teismo sprendimu, VTAS turėtų išaiškinti kitam iš tėvų teisę kreiptis į antstolį dėl priverstinio išlaikymo išieškojimo. Tuo atveju, jei vaiko tėvas (motina) neturi oficialių lėšų ar turto, į kuriuos būtų galima nukreipti išieškojimą, tačiau kitam iš tėvų yra žinoma informacija apie kito faktiškai gaunamas pajamas, VTAS vaiko interesus siekiančiam užtikrinti tėvui (motinai) tikslinga patarti bendradarbiauti su antstoliu, pateikiant duomenis ir (ar) įrodymus dėl vaiko tėvo (motinos) faktiškai gaunamų pajamų. Tuo atveju, jei pateikti duomenys nebuvo pakankami ir išlaikymo išieškoti nepavyko, vaiko tėvui (motinai) pakartotinai kreipusis pagalbos į VTAS, pastarasis turėtų išaiškinti (patarti), jog dėl vieno iš tėvų vengimo išlaikyti vaiką, kitas turi teisę kreiptis į ikiteisminį tyrimą vykdančią įstaigą, prašydamas ištirti, ar atitinkami vaiko tėvo (motinos) veiksmai atitinka BK 164 str. (vengimas²⁰ išlaikyti vaiką) įtvirtintos nusikalstamos veikos požymių. Taip pat išaiškinti tėvui (motinai), siekiančiam užtikrinti vaiko teisę į išlaikymą, teisę kreiptis į Vaikų išlaikymo fondo administraciją prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (nurodant šios įstaigos duomenis ir (ar), esant poreikiui, padedant susisiekti su kompetentingais specialistais).

Paminėtina, jog tuo atveju, jei teismo sprendimu išlaikymas buvo priteistas periodinėmis išmokomis, tačiau dėl pasikeitusios vaiko tėvo (motinos) turtinės padėties ar

²⁰ Vengimas konstatuojamas nustačius, kad pareiga išlaikyti vaiką nevykdoma ne dėl objektyvių, pateisinamų priežasčių, o sąmoningai sukuriama situacija, dėl kurios tampa neįmanoma net ir priverstinis (teisės aktų nustatyta tvarka) išlaikymo vaikui lėšų ar kitokios materialinės paramos išieškojimas. Vengimas gali pasireikšti įvairiais būdais: išlaikymą turinčiam mokėti asmeniui neįsidarbinant ar dirbant nelegaliai, slepiant pajamas ar kitokias turtines lėšas, panaudojant jas kitiems tikslams ir kt.²⁰ VTAS, turėdamas duomenų apie vaiko tėvo (motinos) galimą piktnaudžiavimą bei išlaikymo neteikimą dėl subjektyvių priežasčių, VTAS turėtų nedelsdamas imtis veiksmų, vaiko teisėms ir geriausiems interesams užtikrinti.

negalimumo išieškoti išlaikymo iš vaiko tėvui (motinai) priklausančių lėšų (pavyzdžiui, neturint duomenų apie gaunamas pajamas ir kt.), vaiko tėvas (motina) nevykdo įsipareigojimo teikti išlaikymą, tačiau turima duomenų, kad minėtas asmuo turi turto, galima reikalauti, kad išlaikymas periodinėmis išmokomis būtų pakeistas vienkartinė pinigine suma ar priteisiant tam tikrą turta, kartu apskaičiuojant įsiskolinimą ir būsimų periodinių išmokų įvykdymą. Tokiu būdu galima likviduoti įsiskolinimą ir užtikrinti būsimų periodinių išmokų mokėjimą. Priteistas nekilnojamas turtas gali būti nuomojamas ar parduotas atsižvelgiant į vaiko poreikius. Tokia išlaikymo forma neretai vaikui yra naudingesnė nei išlaikymas periodinėmis išmokomis, jei tėvas (motina) išlaikymo neteikė ir, tikėtina, kad neteiks ateityje. Taip pat VTAS nustatęs, kad vaiko išlaikymo prievolės realiam įvykdymui kyla grėsmė, dėl vykdymo užtikrinimo gali prašyti atsakovo turtui nustatyti priverstinį įkeitimą (hipoteką). Taigi, paaiškėjus aplinkybėms, jog vaiko turtiniai interesai neužtikrinami dėl tėvo (motinos) pasikeitusios materialinės padėties, tačiau vaiko tėvui (motinai), su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, turint duomenų, jog antrasis iš tėvų turi turto, VTAS, vadovaudamasis Nuostatų 7.26 punktu, turėtų konsultuoti vaiko tėvą (motiną), globėją (rūpintoją) bei suteikti informaciją apie galimybę kreiptis į teismą dėl išlaikymo formos pakeitimo ar dėl atsakovo turto priverstinio įkeitimo. Pažymėtina, jog tik aukščiau paminėtos informacijos pateikimas vaiko atstovui pagal įstatymą nėra pakankamas. Kiekvienu konkrečiu atveju, VTAS specialistai praėjus protingam terminui po pokalbio su vaiko atstovu pagal įstatymą, turėtų įsitikinti, ar buvo užtikrinti nepilnamečio turtiniai interesai. Tuo atveju, jei minėti asmenys dėl objektyvių priežasčių į teismą nesikreipė, VTAS, pasinaudodamas CK suteikta teise ginti viešąjį interesą, turėtų kreiptis į teismą, siekdamas užtikrinti vaiko teisę į išlaikymą. Taip pat vaiko tėvai gali būti konsultuojami dėl kreipimosi į savivaldybei priskirtą Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos teritorinį skyrių dėl valstybės finansuojamo advokato paskyrimo.

Tarnybos nuomone, kiekvienu konkrečiu atveju, gindamas viešąjį interesą, VTAS turėtų motyvuoti savo reikalavimus, nevengdamas prisiimti įrodinėjimo pareigos, kad būtų maksimaliai užtikrinti vaiko, turinčio teisę gauti išlaikymą, interesai. Paminėtina, kad sprendžiant dėl priteistino išlaikymo dydžio, visų pirma turėtų būti vadovaujama CK 3.192 straipsnio 2 dalyje įtvirtintais kriterijais: išlaikymo dydis turi būti proporcingas vaiko poreikiams ir tėvų turtinei padėčiai bei užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas. Atkreiptinas dėmesys, kad nustatant ir įvertinant vaiko poreikius, būtina atsižvelgti į tai, jog siekiant visapusiško vaiko vystymosi, turi būti tenkinami ne tik jo būtinieji poreikiai (maistas, apranga, higiena ir pan.), bet ir skiriamas dėmesys vaiko laisvalaikio pomėgiams, bendravimui, saviraiškai ir kt., kadangi kiekvienas tėvas, motina turi užtikrinti būtinuosius vaiko poreikius, o priklausomai nuo savo turtinės padėties ir galimybių, taip pat tenkinti ir kitus vaiko poreikius, svarbius jo, kaip savarankiškos asmenybės, vystymuisi. Taigi, VTAS, norėdamas pagrįsti savo reikalavimus, turėtų dėti pastangas, kad būtų išsiaiškinti vaiko poreikiai,

tėvų turtinė padėtis bei teikti teismui įrodymus, pagrindžiančius prašomos išlaikymo sumos dydį (tėvų turtinė padėtis turi būti vertinama, atsižvelgiant į faktinių aplinkybių visumą: tėvų gaunamas pajamas, turimą kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą, investicijas, sveikatą, išlaikytinių skaičių, taip pat į tėvų elgesį, siekiant gauti pajamas, reikalingas vaikams išlaikyti ir kt.). Išlaikymas yra skiriamas tam, kad būtų užtikrintos vaikui reikalingos gyvenimo ir vystymosi sąlygos, o jo dydis nustatomas proporcingai pagal tėvų turimas ir galimas turėti galimybes (pavyzdžiui, išlaikymą turintis teikti tėvas (motina) yra jauno amžiaus, darbingas, neturi sveikatos problemų, todėl gali susirasti darbą ir išlaikyti vaikus ir kt.). Nors įstatymuose nėra numatyta konkretaus išlaikymo dydžio apskaičiavimo metodo, bendrųjų vaiko poreikių ir tėvų turtinės padėties vertinimo rodiklių, nenustatytos ir aiškios išlaikymo dydžio ribos, tuo atveju, jei yra pagrįstų abejonių dėl tikrosios tėvų finansinės padėties, jų gaunamų pajamų ir kt., VTAS minėtas abejones turėtų vertinti vaiko interesų naudai ir prašyti teismo priteisti išlaikymą proporcingą tiek vaikų poreikiams, tiek tėvų turtinei padėčiai²¹. Nesant galimybių pateikti įrodymų, VTAS turėtų prašyti juos išreikalauti teismo iniciatyva (CPK 376 str. 1 d.). Kartu paminėtina, jog nustatčius, kad vaiko tėvas (motina) neteikė vaikui išlaikymo ir dėl to susidarė išlaikymo įsiskolinimas, VTAS turėtų pareikšti reikalavimą ir dėl išlaikymo įsiskolinimo priteisimo. Pabrėžtina, jog vaiko interesų patenkinimo prioritetą turi būti pagrindinis kriterijus VTAS, sprendžiant išlaikymo dydžio klausimą bei prašant teismo priteisti konkrečią sumą.

Kartu paminėtina, kad kai vienas iš vaiko tėvų, vaiko globėjas (rūpintojas) ar kiti asmenys panaudoja vaikui skirtą išlaikymą ne vaiko interesais (naudoja jį savo asmeniniams poreikiams tenkinti, iššvaisto, perleidžia kitiems asmenims ir kt.), minėti asmenys privalo atlyginti vaikui padarytus nuostolius. Vaikui skirtas išlaikymas, kurį jo tėvas (motina), globėjas (rūpintojas) panaudoja ne vaiko interesais, yra išieškomas iš asmens, panaudojusio išlaikymą ne vaiko interesais pagal vaiko atstovų pagal įstatymą, VTAS ar prokuroro ieškinį (CK 3.203 str. 2 d.). Taigi, VTAS, turėdamas duomenų, jog vienas iš vaiko tėvų panaudoja išlaikymą ne vaiko interesais, o kitas iš tėvų nesiima reikiamų veiksmų, vaiko teisėms apginti, turėtų spręsti klausimą dėl kreipimosi su ieškiniu į teismą, tikslu išieškoti ne pagal paskirtį panaudotas lėšas vaiko naudai. Taip pat minėtoje situacijoje, VTAS, kaip specialusis subjektas, CK 3.185 str. 3 d. pagrindu ir nustatyta tvarka, turi teisę (pareigą) kreiptis į teismą dėl vaiko tėvo (motinos) nušalinimo nuo vaikui priklausančio turto tvarkymo bei turto administratoriaus paskyrimo.

Pabrėžtina, jog kiekvienu konkrečiu atveju, VTAS, gavęs duomenų, jog nepilnamečio vaiko turtiniai interesai yra neužtikrinami, dėl ko vaikas patiria žalą, privalo kreiptis į teismą įstatymų

²¹ Tai, kad vaikams, gyvenantiems Lietuvoje, išlaikymo dydis paprastai nustatomas pagal minimalų darbo užmokestį, nėra suformuota ir sektina praktika, nes išlaikymo dydis nustatomas kiekvienu atveju individualiai. Išlaikymas yra skiriamas užtikrinti vaikui reikalingas gyvenimo ir vystymosi sąlygas, o jo dydis nustatomas proporcingai pagal tėvų turimas ir galimas turėti galimybes. Minimalus darbo užmokestis paprastai gali tenkinti tik minimalius, būtinuosius žmogaus poreikius, o, kaip pažymėta pirmiau, vaiko visapusiškam vystymuisi užtikrinti turėtų būti tenkinami ne tik jo būtinieji poreikiai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016-02-03 nutartis c. b. Nr. 3K-3-16-706/2016).

nustatyta tvarka ir terminais, siekdamas apginti pažeidžiamus vaiko interesus.²² Visos abejonės dėl išlaikymo priteisimo, jo dydžio, formos nustatymo ir kt. turi būti vertinamos vaiko interesų naudai.

Viešojo intereso gynimo būdas – išvados teikimas

Antrasis viešojo intereso gynimo būdas – VTAS išvadų teikimas, siekiant teismo proceso metu užtikrinti vaiko teises ir geriausius interesus (CPK 49 str. 3 d.). VTAS gali būti įtraukiamas į bylą teismo ar įstoti savo iniciatyva. VTAS gali inicijuoti civilinės bylos nagrinėjimą tik CK ir CPK numatytais atvejais ir nustatyta tvarka. Tačiau negalima sutikti su tuo, kad įtvirtintų normų sąrašas yra baigtinis, kadangi CK 3.163 str. 4 d. normoje nurodoma, kad tuo atveju, jei tėvai (globėjai, rūpintojai) vaikų teises pažeidinėja, priemonių vaikų teisėms užtikrinti gali imtis VTAS. Taigi, visais atvejais VTAS, nustatęs tokį teisės aktų pažeidimą, kuris, jo nuomone, turi esminės reikšmės vaikų teisėms bei geriausiems interesams, ir sudaro pagrįstas prielaidas pažeidimų pašalinimui ar reiškiamo materialinio teisinio reikalavimo patenkinimui, gali kreiptis į teismą civilinio proceso tvarka gindamas viešąjį interesą. Būtent teismui, kiekvienu konkrečiu atveju, paliekama galimybė vertinti, ar VTAS turi teisę ginti viešąjį interesą ir ar konkrečioje situacijoje yra viešasis interesas.

Kartu paminėtina, kad CK yra numatytos konkrečios kategorijos bylų, kuriose VTAS teikia išvadą. Pavyzdžiui, pagal CK 3.80 str. VTAS privalo pateikti išvadą, ar sprendžiant sutuoktinių gyvenimo skyrium klausimus, nebus pažeistos nepilnamečių vaikų teisės; CK 3.153 str. nustato, kad nagrinėjant tėvystės (motinystės) nuginčijimo, tėvystės nustatymo ginčus, būtinas VTAS dalyvavimas; CK 3.184, CPK 404 str. numato, kad minėta įstaiga privalo dalyvauti tėvų valdžios apribojimo bylose; CK 3.178 str. įtvirtina, kad nagrinėjant ginčus dėl vaikų, būtinai privalo dalyvauti VTAS. VTAS, ištyręs šeimos aplinkos sąlygas, pateikia teismui išvadą dėl ginčo. VTAS teismui teikiama išvada yra vienas iš būdų apginti vaiko teises ir geriausius interesus. Tarnybos nuomone, teismui teikiama išvada turi būti suformuluota aiškiai, motyvuotai bei išsamiai, atskleidžiant svarbias aplinkybes.²³ VTAS išvada, pateikta neviršijant įgaliotų asmenų kompetencijos bei laikantis atitinkamiems procesiniams dokumentams keliamų formos reikalavimų, laikoma oficialiuoju rašytiniu įrodymu ir turi didesnę įrodomąją galią (CPK 197 str. 2 d.). Atkreiptinas dėmesys, kad VTAS procesinė padėtis byloje teikiant išvadą yra kitokia nei pareiškiant ieškinį. Šiuo atveju, VTAS neturi teisinio suinteresuotumo bylos baigtimi, nes išvados teikimo tikslas yra objektyviai, nešališkai

²² Primintina, jog Tarnyba vaiko turtinių interesų gynimo klausimais taip pat yra pasisakiusi 2015-12-32 rekomendacijoje Nr. TGS-5359 „Dėl paveldėjimo teisės įgyvendinimo nuostatų taikymo, kai vaiko atstovai pagal įstatymą nesiima reikiamų veiksmų priimant ar atsisakant priimti palikimą nepilnamečių vaikų vardu“. Rekomendaciją rasite <http://vaikoteises.lt/media/file/Isvados%20teismui20120808.pdf>.

²³ Tarnybos nuomone, VTAS išvados turinys turėtų apimti: įžanginę išvados dalį (išvados pateikimo data, vieta, išvadą teikiančio savivaldybės administracijos VTAS pavadinimas, ginčas, dėl kurio teikiama išvada, informacijos gavimo šaltiniai; aprašomąją išvados dalį (šeimos aplinkos sąlygų ištyrimas bei vertinimas, vaiko bendrųjų ir (ar) individualiųjų poreikių vertinimas, kiekvienos iš ginčo šalių gebėjimai ir galimybės užtikrinti vaiko poreikius, vaiko nuomonės išklauzymas ir vertinimas) bei motyvuojamąją išvados dalį (faktinių aplinkybių vertinimas ir teisinis pagrindimas).

įvertinti padėtį. Vadovaujantis CPK 50 str. 2 d., institucija, dalyvaujanti procese išvadai teikti, turi ne šalies, o kito proceso dalyvio procesines teises – susipažinti su bylos medžiaga, duoti paaiškinimus, teikti įrodymus, dalyvauti įrodymų tyrime, pateikti prašymus (CPK 61 str.). VTAS, atstovaujančio teisme vaiko interesams, gebėjimas tinkamai nustatyti, taip pat įvertinti vaiko interesų turinį bei pateikti išsamią, motyvuotą išvadą, prisideda prie teismo sprendimo, geriausiai atitinkančio vaiko interesus, priėmimo, todėl, kiekvienu konkrečiu atveju, VTAS turėtų surinkti visus reikiamus duomenis, juos įvertinti ir tada pateikti teismui pagrįstą bei objektyviai argumentuotą išvadą, taip pat gebėti patvirtinti išvadoje nurodytus faktus ir kt.²⁴ VTAS pozicija bylose, kuriose nagrinėjami su vaiku susiję klausimai, privalo būti aktyvi, o teismai turi reikalauti ne formalios, tačiau išsamios ir svarbias aplinkybes atskleidžiančios išvados.²⁵

VTAS dalyvavimas teismine tvarka sprendžiant ginčus, susijusius su vaiko interesais (o taip pat ir nesant ginčo bei ypatingosios teisenos atveju), grindžiamas VTAS funkcija – ginti viešąjį interesą bei tikslu, kad teismo sprendimas / nutartis labiausiai atitiktų vaiko teises ir geriausius interesus. Tarnyba pažymi, kad VTAS, kaip institucija, savivaldybės teritorijoje užtikrinanti vaiko teisių apsaugą bei ginanti (atstovaujanti) vaiko interesus Lietuvos Respublikos teismuose, turi pareigą spręsti, ar vaiko atstovai pagal įstatymą tinkamai įgyvendina tėvų valdžią, o nustačiusi netinkamo tėvų valdžios panaudojimo faktą – spręsti atsakomybės vaiko tėvams taikymo klausimą. VTAS, vykdydamas teisės aktais priskirtas funkcijas ir naudodamasis suteiktomis teisėmis, privalo imtis visų įmanomų priemonių vaiko teisėms užtikrinti.

²⁴ Paminėtina, kad plačiau apie išvadų teikimą civilinėse bylose, Tarnyba yra pasisakiusi 2012-06-18 rekomendacijoje „Dėl vaiko teisių apsaugos skyrių teismui teikiamų išvadų“. Rekomendaciją rasite vaikoteises.lt/media/file/Isvados%20teismui20120808.pdf.

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011-03-29 nutartis c. b. Nr. 3K-3-141/2011.